

RAŠYTOJOS LAZDYNŲ PELĖDOS LITERATŪRINĖS PREMIJOS KONKURSUI

RAŠINYS „LAZDYNŲ PELĖDOS KŪRYBOS UNIVERSALUMAS PRASLINKUS DEŠIMTMEČIAMS, GAL ŠIMTMEČIUI“

Ona Jankevičiūtė-Striškienė

Panevėžio r.

Mintyse bandau sudėlioti iškilusius prisiminimus, artimųjų pasakojimus. Vartau savo užrašus ir bandau baltam popieriaus lape išguldyti tai, kas randasi manyje prisimenant rašytoją Lazdynų Pelėdą per jos kūrybą, kitų mintis ir vertinimus.

Atsitiktinai rastas kvietimas dalyvauti „Rašytojos Lazdynų Pelėdos literatūrinės premijos konkurse“ iš karto sudomino. Ypač tai, kad vyks renginys, skirtas Žemaitijos metams paminėti ir autorių, dalyvavusių konkurse, literatūriniai skaitymai Paragių dvarelyje prie akmens, kurį mėgo rašytoja Lazdynų Pelėda. Susiradau savo asmeninėje bibliotekoje keletą knygų, kuriuose vienaip ar kitaip minima Lazdynų Pelėda. To buvo mažai, lindau į interneto platybes, bet vis ne tai...

Kiek nugriebdama laiko, aišku ne nuo darbų, o poilsio, skaičiau. Skaičiau ir jutau, kad visą tai taip artima, pergyventa senelių, Motinos (g. 1914 m.), Tėtės (g. 1909 m.). Daugiausia apie praeitį kalbėdavo Mama Konstancija Jankevičienė. Ji pasakodavo labai įtaigiai. Dėliojo pasakojimų pynėn tik gražius prisiminimus. Daugiausia prisimindavo jaunystės dienas. Ten paliko kasdieninis bėgimas nuo vieno darbelio prie kito, vaikiški žaidimai su sesute ir broleliu. Jai daug lavinimo ir žinių suteikė mokytojos Eulalijos Žemaitytės pamokos vakarais po darbų tėvų namuose seklyčioje, kur gyveno.



Šeimos albume yra 1933 metais Mokytojos dovanota nuotrauka, su užrašu: „Atminčiai! Geriems savo šeimininkas p. p. Jurkevičiams.

Mokyt. Eul. Žemaitytė.

Mitabynė. 1933.IV.26.“

(fot. J. Pauros, 16 Vasario g. 21, Panevėžys)

Prisimenu, kad vaikystėje labai dažnai ir ilgai žiūrėdavau į šią nuotrauką. Ji buvo kitokia, nekasdieniška, tarsi iš kito šviesaus pasaulio. Juodas gražus rūbas su baltu papuošimu. Ant kairės rankos auksinis žiedas. Mokytoja gal niekada ir netapo pensininke. Ši moteris mums visam laikui liko MOKYTOJA.

Prisimenu, jog mano vyresnės seserys prie jos ėjo į pradines klases ir suaugusios ją aplankydavo. Parėję pasakodavo, kokias knygas patarė skaityti. Motinos paprašyti dažnai skaitydavome garsiai, nes ji pati tam pritrūkdavo laiko, nors skaityti labai mėgo. Mokytoja E. Žemaitytė, kaip ir Lazdynų Pelėda – seserys Sofija ir Marija Ivanauskaitės, buvo išsilavinusi ir tuo dalinosi, švietė aplinkinius. Seserys Ivanauskaitės ne visada buvo savų, aplinkinių, sutuoktinių suprastos. Jų svajos, norai, įpročiai neatitiko to meto situacijos. Kartais gal buvo smerkiamos, gal pašėpiamos, jos buvo lyg iš praeities dvarui augintos „panelės“. Gyvenimas reikalavo lenkti nugaras prie kasdieninių darbų, prisitaikyti prie aplinkinių gyvensenos ir įpročių. Tai sunkiai diene, savaitėse, metuose dėliojosi jų galvose, poelgiuose, darbuose.

Seserys Sofija Ivanauskaitė-Pšibliauskienė ir Marija Ivanauskaitė-Lastauskienė gyveno nuo mūsų krašto toli, dvare, apsuptame senų medžių – Žemaitijoje. Gyveno tuo laikmečiu kaip ir man artimi žmonės, kuriuos prisimenu nuo vaikystės ir per tuos asmenis bandau jas, jų kūrybą suprasti, gal prisijaukinti.

Vėl grįžtu prie mokytojos E. Žemaitytės, kuri begyvendama Mitabynėje, ėmė rengti virimo, kulinarijos, mezgimo kursus. Su vietos jaunimu parengdavo vaidinimus, vakarėlius. Prieš tai daug

mokindavo jaunuomenę gražios laikysenos, mandagaus apsidėjimo, puikios diktijos ir kitų dalykų. Ir kai skaitau rašytojos Lazdynų Pelėdos kūrinį man darosi suprantama ir miela.

Bandžiau ištrauką iš Lazdynų Pelėdos kūrinio paskaityti namuose jaunimui, jie paklausė, neilgai patylėjo ir pradėjo neramiai rangytis kėdėse. Nustojus skaityti klausiu: „Ar jums neįdomu?“. Jie atsako: „Nelabai. Ne visi žodžiai suprantami ir skamba kažkaip *senobiškai*“. Tada paėmusi perskaičiau eilėraštį „Senelio sodyboj“ iš savo poezijos knygos „Pušų paunksnėj“.



Ten yra taip parašyta:

„Nusilenkiu senajam ažuolui,
Bučiuoju šventą žemę.
Skambėjo čia žmonių šnektą,
Dabar tik tyliai medžiai šnabžda.
Pabiro žiedlapiai vyšnios balti
Ant samanotų ažuolo šaknų.
Nesaldžios uogos bus tam rudeny,
Sunokusios tarp eglių ir pušų.“

Sukluso, sujudo, ypač jaunesnieji perskaičius visą eilėraštį, užsimetė pažiūrėti senelio ažuolo, paragauti uogų. Jiems atrakcija iškelti į gamtą, į mišką ir ten pabėgioti, pasižvalgyti, pašūkauti. Tegu keliauja dažniau, gal ir jie išgirs ką ir kaip kalba miško medžiai.

Sodyboj po ažuolu pakartojau anksčiau išsakytą mintį:

„Saulutė šviečia ir žemelė ta pati
Nebepražysta gėlės – nebėr savų“.

Ažuolas senelio Aniceto Jurkevičiaus sodyboje. Mitabynė, 2016 m.

Mūsų namuose kabėdavo siuvinėtas medžiaginis pastandintas dėklas su užrašu „Laikraščiai“. Ant etažerės, komodos būdavo užtiesti siuvinėti baltos medžiagos kampeliai. Verčiant seserų Ivanauskaičių prieš šimtmetį parašytus kūrinius, tiesiog, visą tai matai. Visą tai iš vaikystės, iš namų, kuriuose buvo gausu žmonių.

Lazdynų Pelėdos kūryboje viskas išplaukia iš kasdienio gyvenimo, iš buities, darbų, žmonių santykių, siekių ir troškimų. Žmogui juk įprasta siekti geresnio, šviesesnio gyvenimo, bet kartais aplinkybės būna stipresnės už mus. Užėina ligos, niekas nelaukia karo, bet galingieji ko nors nepasidalina, ir kenčia, žūsta žmonės, tūkstančiai žmonių. Pokaris, tremtys palietė beveik visas šeimas. Kiek prarasta sveikatos artimųjų, suluošinti jų likimai.

„Kas to nepergyveno, negali įsivaizduoti“ – kartą pasakė tėtis. Tam jis turėjo pagrindo. Jo tėtis (mano senelis) buvo gimęs 1871 metais, buvo išsilavinęs. Gerokai prieš karą trys šeimos buvo sukūrę kooperatyvą, jis pats dirbo buhalteriu. Turėjo didžiulį namą, nemažai žemės miško. Sekėsi gerai augino du sūnus ir šešias dukras. Visos dukros mokėsi amatų: siuvėjos, kulinarijos-konditerijos, siuvinėjimo, audimo, jauniausioji mokėsi Vilniaus konservatorijoje. Senelis buvo labai geros širdies, daug kam tarpininkavo, padėdavo. Jo nuosavame pušyne vykdavo didžiulės visos parapijos šventės, jaunimui vakarėliai su muzika, žaidimais, šokiais.

1945 metų rugpjūtyje senelis Antanas Jankevičius su trimis jauniausiomis dukterimis buvo gabenamas į Sibirą. Pakeliui mirė, kokioje stotyje jo kaulėliai, mes nežinome. Dukros (man tetos) po ilgų metų grįžo. Neberado namų, niekas nepriėmė į darbą, nebuvo kur apsigyventi. Teta Salomėja buvo išvežta iš antro konservatorijos kurso, dainuodavo Sibire, daugiausia su ukrainiečiais. Paskui tapo tautodailininke. Sibire, ten toli, buvo išsisiuvinėjusi gražią sceninę suknelę ir *smertinius marškinius* (taip sakydavo), nes susirgo džiova. Likimas buvo nusprendęs kitaip ir ji sugrįžo. Ji labai mylėjo tėviškę ir mes (tarp mūsų buvo 32 metų amžiaus skirtumas) važiuodavome paklajoti jos jaunystės takais. Ji rodydavo buvusios gražios sodybos vietą, buvusią

dirbamą žemę ir gražulį pušyną. Jis buvo jau gerokai praretintas ir mes neberadome tų dviejų išlakių pušų, kurios atstodavo vartelius į šokių aikštelę.



Antano Jankevičiaus pušynas, Pumpėnų parapijos susibūrimo vieta. Apie 1935 m.

Skaitant rašytojos Lazdynų Pelėdos kūrinius daug ką atpažįstu, daug kas pasikeitę. Seserys Sofija Ivanauskaitė-Pšibliauskienė ir Marija Ivanauskaitė-Lastauskienė augo ir rengėsi gyvenimui dvare. Jos buvo išsilavinusios. Tėvas Nikodemas Ivanauskas buvo bajoras, Paragių dvaro savininkas, poetas, dailininkas. Nesvarbu, kad buvo tolimi prasti keliai, bet supo graži aplinka, parkas, dukros buvo mokinamos, gražiai auklėjamos. Seserų svajos, norai buvo toli siekiantys, mums gali atrodyti nerealūs. Bet taip buvo. Ne pagal svajas ir romanus susidėliojo jų gyvenimai. Išsilavinimas, žinios ir talentai buvo jose. Seserys per pilką kasdienybę, dažnai net juodą, surasdavo jėgų ir lako sėsti prie rašymo.

Sofija Ivanauskaitė-Pšibliauskienė (1867-1926) patyrė daug išbandymų. Viena augino dukrą ir sūnų, paskui jų neteko. Pareigos šaukiama grįžo į Paragius slaugyti savo sergančios motinos taip ir atliko čia visam laikui. Čia rūpinosi daržais, sodais, slauga. Gera mokėjo lenkiškai, nes vaikystėje ir jaunystėje knygas krimto lenkų kalboje. Sofija versdavo sesers Marijos kūrybą į lietuvių kalbą, gal kai ką beversdama ir pataisinėdavo. Sirgo džiova ir nesulaukusi šešiasdešimties atgulė Tryškiuose šalia motinos.

Marija Ivanauskaitė-Lastauskienė (1872-1957) per ilgą savo amžėlį išgyveno daug. Truputį pasisekė išvengti sunkių darbų, o gal ir ne. Pramoktas siuvėjos, papuošalų gamintojos amatas nebuvo lengvas. Nelengva turėjo būti Varšuvoje, Peterburge, paskui Rygoje. Ten ji buvo atvykusi iš kitokio pasaulio į šaltus ir svetimus miestus. Pamenu, kaip be gido bandžiau susipažinti su Lenkijos sostine Varšuva, jaučiausi ne kaip, kita valiuta, kita kalba. Apie 1985 m. kelis kartus lankiausi Peterburge (tuomet Leningrade), žavėjo pastatų didybė, jų puošnumas – visą tai, kas buvo rodoma ekskursijų metu. Nuvykusi kelintą kartą, kartas atsiskirdavau nuo grupės ir klajodavau viena. Tada jau įspūdiškai buvo visai kitokie. Teko paklaidžioti po siaučiančią pūgą, aplankyti mažesnius muziejus-dvarus. Liko kitokio miesto ir jo gyvenimo prisiminimas.

Smagu, kad atstatinėjami dvarai, pastatai Lietuvoje, bet dar daug negrižtamai nykstančių vertybių. Prieš tris metus buvau prie Svėdasų dvaro, buvau begaliniai sukrėsta. Tai ką buvau mačiusi nuotraukose ir ką mačiau kasdien pranykstančiame dvare ir parke, apstulbino. Apie tai ir šiandien negaliu galvoti, nes baisiai liūdna!

Ne kartą teko patirti, kad Panevėžio G. Petkevičaitės-Bitės bibliotekoje dirba profesionalės, savo darbui begaliniai atsidavusios specialistės. Perskaičiusi kvietimą į konkursą, paskambinau ir paprašiau parinkti knygų apie Lazdynų Pelėdą ir neapsirikau. Nuvykau autobusu, vos panešiau paimtas knygas, vilkau per abi rankas. Vienas grąžinau, kitas prasitęsiau. Džiaugiuosi, kad radau kažką naujo, reikia skaityti dabarties kūrybą, bet smagu pasklaidyti ir senus puslapius.

Per daug galintį internetą žiūrėjau į Paragių dvarą, jo pastatus, gėlių klombas, takus, rašytojos Lazdynų Pelėdos mėgtą akmenį. Skaičiau apie ten vykstančius renginius ir esantį muziejų. Turiu viltį, kad nestori užmaršties dulkių sluoksniai tenai nugulę. Tuose takuose gal vieniems vaidenasi šmėklos, kitiems dvelkia naftalinu, dar kitiems smagu pastovėti, pasvajoti prie atviro trobos lango. Juk ir paprastas žiedelis nušvinta puikiomis spalvomis, jei su atida ir meilę į jį pažiūri. Kiekvieną kartą gali nustebti ir rasti daug naujo ne kartą skaitytuose knygose. Dabartiniame skubėjimų laike sunku besustabdyti laiką, o gal ir nereikia...

Pasidžiaukime kiekvienu saulės spindulėliu, pamatykime šypsnį dažname veide, džiaukimės tuo, ką dabar turime gražaus.
